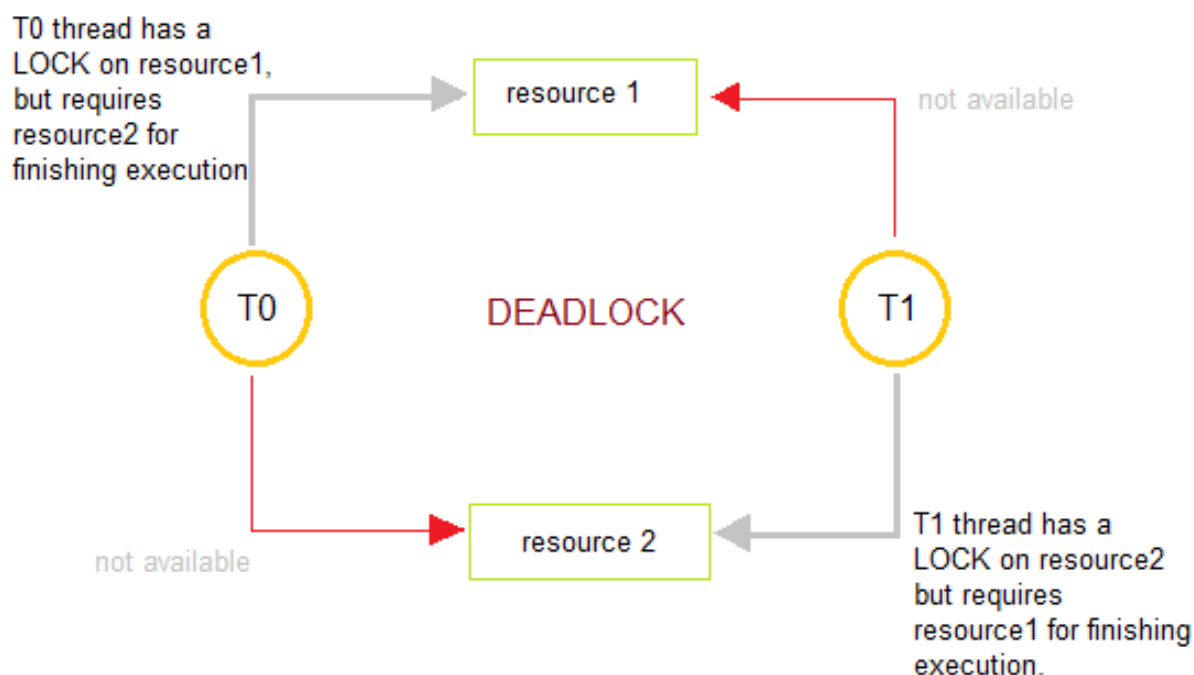

سیستم عامل جلسه 8

بن بست ها (Dead locks)

در محیط چند برنامه ای ممکن است چندین فرایند برای تعداد محدودی از منابع با هم رقابت کنند. فرایند، منابعی را درخواست می کند و چنان چه این این منابع در آن زمان فراهم نباشد، فرایند به حالت انتظار می رود. ممکن است منابع درخواستی این فرایند در اختیار فرایند دیگری باشند که در حال انتظار هستند و این فرایند هرگز از حالت انتظار خارج نشود این وضعیت را بن بست می گویند

In operating systems, a deadlock is a situation where two or more processes are unable to continue executing because they are waiting for each other to release resources. Essentially, it's a state where each process is stuck and cannot proceed because it needs access to a resource that is being held by another process, which in turn is waiting for a resource that the first process is holding.

شاید بهترین مفهوم از بن بست، از قانونی استنباط شود که قانون گذاران به تصویب رساندند. بخشی از قانون می گوید "وقتی دو قطار در یک تقاطع به هم نزدیک می شوند و هر دو باید کاملاً بايستند و هیچ کدام نباید حرکت کنند، مگر این که دیگری رفته باشد". در این فصل، روش هایی را توصیف می کنیم که سیستم عامل می تواند برای جلوگیری از بن بست یا اداره کردن آن به کار گیرد. گرچه بعضی از برنامه های کاربری می توانند تشخیص دهند چه برنامه هایی دچار بن بست می شوند، ولی سیستم های عامل امکاناتی برای پیشگیری از بن بست ندارند و برنامه نویس باید تضمین کند که برنامه های آنها فاقد بن بست باشد. با توجه به گرایش های فعلی؛ مثل تعداد زیاد فرایندها، برنامه های چند نخ (multi thread)، منابع زیاد در یک سیستم و تاکید بر سرورهای پایگاه داده و فایل هایی با طول عمر زیاد به جای سیستم های دسته ای، مساله های بن بست در حال متداول شدن هستند.

مدل سیستم

هر سیستم متشکل از تعداد محدودی از منابع است که باید بین فرایندهای متقاضی و رقیب توزیع شود. این منابع به چندین نوع تقسیم می شوند که هر کدام ممکن است شامل چند نمونه ی یکسان باشند

فضای حافظه، چرخه های پردازنده، فایل ها، دستگاه های i/o (مثل چاپگر و گرداننده های DVD) از انواع منابع (Resource) هستند.

اگر فرایند نمونه ای از یک نوع منبع را درخواست کند، تخصیص هر نمونه از آن نوع، آن درخواست را برآورده می کند. اگر درخواست برآورده نشود، آن گاه نمونه ها یکسان نیستند و نوع منابع به طور مناسب دسته بندی نشده اند. به عنوان مثال، یک سیستم ممکن

است دو چاپگر داشته باشد و اگر برای کسی مهم نباشد که کدام چاپگر خروجی را تولید می‌کند، این دو چاپگر ممکن است در یک دسته از منبع قرار گیرند. اما اگر یک چاپگر در طبقه‌ی نهم و چاپگر دیگر در طبقه‌ی همکف باشد، افرادی که در طبقه‌ی نهم قرار دارند می‌دانند که در هر دو چاپگر یکسان عمل نمی‌کنند و در نتیجه لازم است برای هر چاپگر دسته‌ی جداگانه‌ای از منبع تعریف کرد. هر فرایند قبل از به کارگیری منبعی، باید آن را درخواست کند و پس از استفاده از آن، باید آن را رها کند. هر فرایند برای انجام وظیفه اش ممکن است چندین منبع را درخواست کند بدیهی است که تعداد منابع درخواستی نباید بیش از منابع موجود در سیستم باشد.

در عملیات عادی هر فرایند ممکن است فقط به ترتیب زیر از یک منبع استفاده کند:

1. درخواست

اگر درخواست نتواند فوراً عملی شود (مثلاً منبع را اختیار فرایند دیگری باشد)، فرایند درخواست کننده باید منتظر بماند تا منبع را در اختیار بگیرد

2. به کار گیری

فرایند می‌تواند از منبع استفاده کند (مثلاً اگر منبع درخواستی چاپگر باشد، می‌تواند عمل چاپ را انجام دهد)

3. آزاد کردن

فرایند منبع را آزاد می‌کند.

درخواست و آزاد سازی منابع، فراخوان‌های سیستم هستند. نمونه‌هایی از فراخوان‌های سیستم عبارتند از: `request()` و `release()` برای دستگاه‌ها، `open()` و `close()` برای فایل‌ها، `allocate()` و `free()` برای حافظه، درخواست و آزادی سازی منابعی که تحت مدیریت سیستم عامل نیستند. از طریق عملیات `wait()` و `signal()` بر روی سمافورها یا از طریق به درست آوردن و آزاد سازی قفل انحصار متقابل (`mutex`) صورت می‌گیرد. برای هر استفاده‌ی فرایند یا نخ از منبع تحت مدیریت هسته، سیستم عامل بررسی می‌کند تا مطمئن شود که فرایندی منبعی را درخواست کرده باشد و منبع به آن تخصیص داده شود، یک جدول در سیستم، ثبت می‌کند که کدام منبع آزاد و کدام فرایند تخصیص یافته است. اگر فرایندی منبعی را درخواست کند که فعلاً به فرایند دیگری تخصیص یافته باشد و می‌تواند به صف فرایندهای منتظر آن منبع اضافه شود.

مجموعه‌ای از فرایندها وقتی در حالت بن بست قرار دارند که هر فرایند موجود در آن مجموعه، منتظر رویدادی باشند که فقط به وسیله‌ی یک فرایند دیگر از آن مجموعه رخ خواهد داد.

منابع ممکن است فیزیکی باشند مثل چاپگرها، گرداننده‌های نوار، فضای حافظه، و چرخه‌های پردازنده، یا ممکن است ما فایل‌ها، سمافورها، ناظرها

برای تشریح حالت بن بست، سیستمی با سه گرداننده‌ی `CD RW` را در نظر بگیرید. سه فرایند هر کدام یکی از سه گرداننده‌ی `CD RW` را در اختیار دارد. اگر هر فرایند، گرداننده دیگری را درخواست کند، این سه فرایند در حالت بن بست خواهد بود. هر کدام منتظر آزاد شد `CD RW` هستند که فقط هر کدام از این فرایندهای منتظر می‌توانند آزاد کنند

این مثال بن بستی را نشان می‌دهد که شامل یک نوع منبع است

بن بست ممکن است شامل انواع مختلفی از منابع باشد به عنوان مثال، سیستمی با یک چاپگر و یک گرداننده‌ی DVD را در نظر بگیرید. فرض کنید فرایند P1 گرداننده‌ی DVD و فرایند P2 چاپگر را در اختیار دارد. اگر P1 چاپگر را درخواست کند و P2 گرداننده‌ی DVD را خواست کند، بن بست رخ می‌دهد

مشخصات بن بست

در بن بست، اجرای فرایندها خاتمه پیدا نمی‌کند، منابع سیستم به هم گره می‌خورند و از کارهای دیگر جلوگیری می‌شود. قبل از پرداختن به راه حل‌های اداره کردن مساله‌ی بن بست، در تعیین کننده‌ی بن بست‌ها را توصیف می‌کنیم.

شرایط ضروری Condition Necessary for deadlock

وضعیت بن بست در صورتی پیش می‌آید که چهار شرط زیر همزمان در یک سیستم وجود داشته باشد

1. انحصار متقابل Mutual Exclusion

حداقل یک منبع باید در حالت غیر اشتراکی نگهداری شود، یعنی در هر زمان فقط یک فرایند می‌تواند از آن منبع استفاده کند. اگر فرایند دیگری آن منبع را درخواست کند، فرایند درخواست کننده باید منتظر بماند تا آن منبع آزاد شود – مثال منبع چاپگر یا مانیتور در حالت تمام صفحه – مثال در فرایند تمام صفحه تنها یک فرایند می‌تواند حالت تمام صفحه را بگیرد و همزمان دو فرایند نمی‌توانند به صورت تمام صفحه اجرا شوند

2. نگهداری و انتظار Hold and Wait

باید فرایندی وجود داشته باشد که حداقل یک منبع را در اختیار داشته باشد و منتظر به دست آوردن منبع دیگری باشد که فعلاً در اختیار فرایند دیگری است

3. بدون قبضه کردن Non preemptive

منابع نمی‌توانند قبضه شوند، یعنی آزادسازی منبع به عهده فرایند است که آن را در اختیار دارد و پس از کامل کردن وظیفه‌ی خود، آن را آزاد می‌کند

4. انتظار چرخشی Circular wait

باید مجموعه‌ای از فرایندهای منتظر $\{p_0, p_1, p_2, p_3, \dots\}$ وجود داشته باشند که p_0 منتظر منبعی باشد که در اختیار p_1 است و p_1 منتظر منبعی باشد که در اختیار p_2 است و به همین ترتیب p_{n-1} منتظر منبعی است که در اختیار p_n است و p_n منتظر منبعی است که در اختیار p_0 است

برای وقوع بن بست هر چهار شرط باید وجود داشته باشد.

گراف تخصیص منابع (system resource allocation graph)

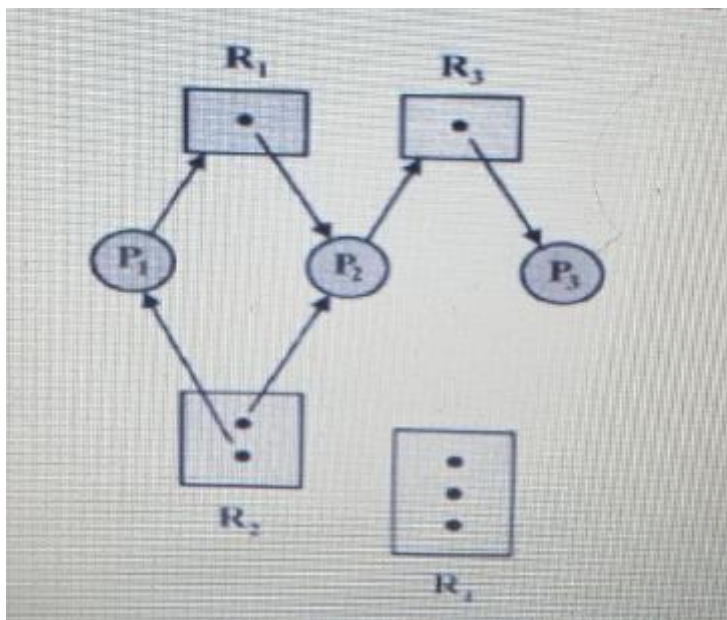
بن بست‌ها می‌توانند توسط گراف‌های جهت داری به نام گراف تخصیص منابع سیستم (system resource allocation graph)، دقیق‌تر تشریح شوند، این گراف شامل مجموعه‌ای از راس‌ها به نام V و مجموعه‌ای از یال‌ها به نام E است
مجموعه‌ی V به دو نوع گره‌های مختلف تقسیم می‌شود:

مجموعه‌ی $P = \{P_1, P_2, P_3, \dots, P_n\}$ حاوی تمام فرآیندهای فعال در سیستم است و مجموعه‌ی $R = \{R_1, R_2, R_3, \dots, R_m\}$ حاوی انواع منابع موجود در سیستم عامل است.

یک یال جهت دار از فرایند P_i به منبع R_j به صورت $P_i \rightarrow R_j$ نشان داده می‌شود. این علامت نشان می‌دهد که فرایند P_i نمونه‌ای از منبع نوع R_j را درخواست کرده است و منتظر آن منبع است. یک یال جهت دار از منبع نوع R_j به فرایند P_i به صورت $P_i \leftarrow R_j$ نمایش داده می‌شود و مشخص می‌کند که نمونه‌ای از منبع نوع R_j به فرایند P_i تخصیص یافته است. یال جهت دار $P_i \rightarrow R_j$ یک یال درخواست (Request edge) نام دارد و یال جهت دار $P_i \leftarrow R_j$ یک یال تخصیص (Assignment edge) نام دارد.

در نمایش تصویری، هر فرایند P_i را با یک دایره و هر نوع منبع R_j را با یک مربع نمایش می‌دهیم. چون منبع R_j ممکن است چند نمونه داشته باشد و هر یک از نمونه‌ها را به صورت نقطه‌ای در مربع نمایش می‌دهیم. توجه کنید که یال درخواست ممکن است چند نمونه داشته باشد، هر یک از نمونه‌ها را به صورت نقطه‌ای در مربع نمایش می‌دهیم، توجه کنید که یال درخواست فقط به مربع R_j اشاره می‌کند در حال که یال تخصیص باید به یکی از نقاط درون مربع نیز تخصیص یابد.

وقتی فرایند P_i نمونه ای از منبع نوع R_j درخواست می‌کند، یک یال درخواست به تخصیص منابع اضافه می‌شود، در صورتی که این درخواست انجام پذیر باشد، این یال درخواست فوراً به یک یال تخصیص تبدیل می‌شود، وقتی فرایندی به منبعی نیاز نداشته باشد، آن را آزاد می‌کند و در نتیجه یال تخصیص حذف می‌شود

گراف تخصیص منابع که شکل بالا آمده است وضعیت زیر را نشان می‌دهد

مجموعه‌های E و R و P که عبارتند از :

$$P = \{P_1, P_2, P_3\}$$

$$R = \{R_1, R_2, R_3, R_4\}$$

$$E = \{P_1 \rightarrow R_1, P_2 \rightarrow R_3, R_1 \rightarrow P_2, R_2 \rightarrow P_2, R_2 \rightarrow P_1, R_3 \rightarrow P_3\}$$

نمونه‌ی منابع:

یک نمونه از منبع نوع R_1

دو نمونه از منبع R2

یک نمونه از منبع R3

سه نمونه از منبع نوع R4

حالت‌های فرایند:

فرایند P1 نمونه از منبع نوع R1 را در اختیار دارد و منتظر نمونه ی از منبع نوع R1 است.

فرایند P2 یک نمونه از R1 و R2 را در اختیار دارد و منتظر نمونه ای از منبع نوع R3 است.

فرایند P3 یک نمونه از منبع R3 را در اختیار دارد.

با توجه به تعریف گراف تخصیص منابع، می‌توان نشان داد که:

اگر گراف فاقد **چرخه (دور)** باشد، هیچ فرایندی در بن بست نیست

از طرف دیگر، اگر گراف حاوی چرخه باشد، ممکن است بن بست وجود داشته باشد.

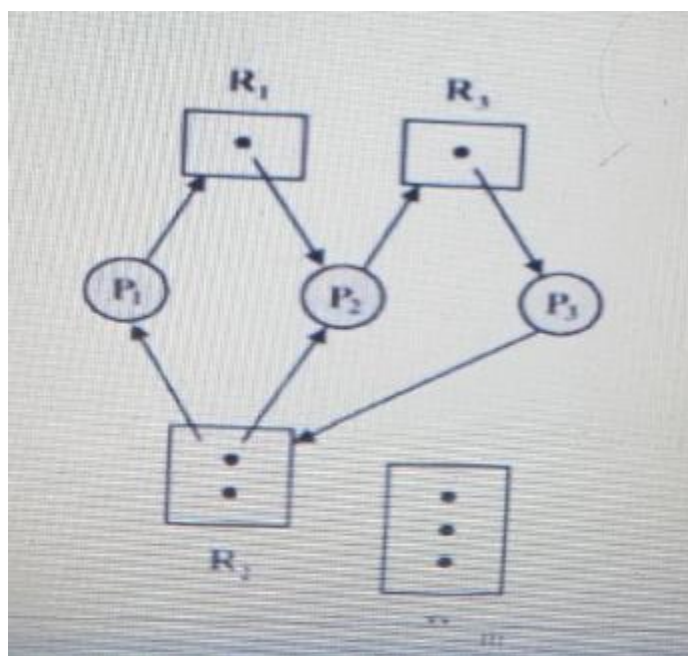
اگر هر نوع منبع دقیقاً یک نمونه داشته باشند. چرخه، نشان دهنده ی وجود بن بست است.

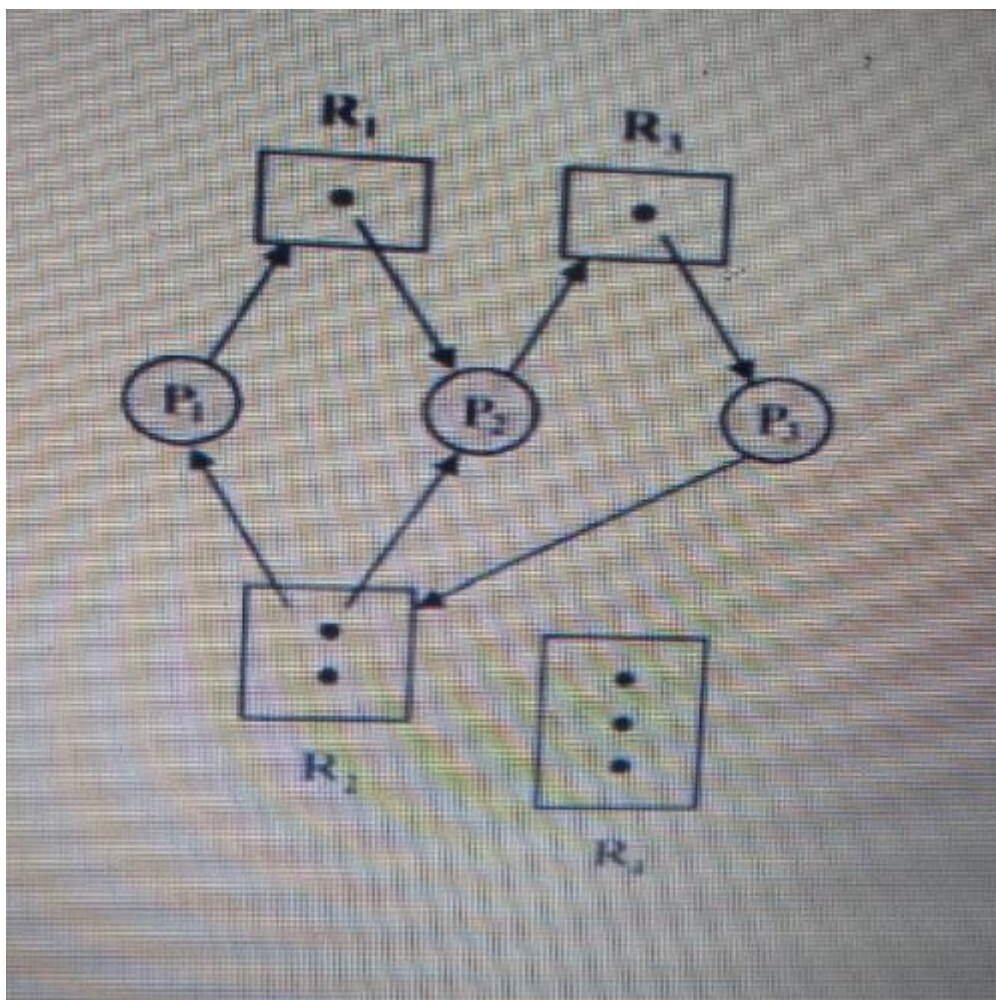
اگر چرخه، حاوی فقط یک مجموعه از انواع منبع باشد و هر نوع منبع شامل یک نمونه باشد، بن بست وجود دارد.

هر فرایند موجود در چرخه، در بن بست قرار دارد و در این حالت، چرخه ای در گراف، شرط لازم و کافی برای وجود بن بست است.

اگر هر نوع منبع شامل چند نوع نمونه باشد، وجود چرخه الزاماً به معنای وجود بن بست نیست، در این حالت، وجود چرخه‌های را شرط لازم برای وجود بن بست است ولی شرط کافی نیست.

برای تشریح این مفهوم، گراف تخصیص منابع شکل قبلی را در نظر می‌گیریم. فرض کنید فرآیند P_3 نمونه‌ای از منبع نوع R_2 را درخواست می‌کند. و چون فعلاً هیچ نمونه منبعی وجود ندارد، یال درخواست $P_3 \rightarrow R_2$ به گراف اضافه می‌شود

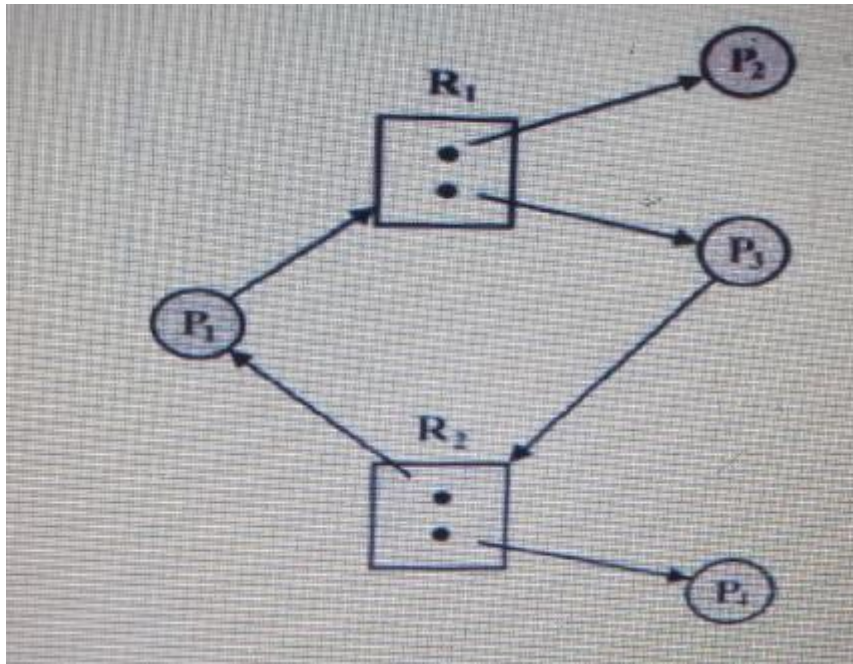
در این نقطه، دو چرخه‌ی کمینه سیستم وجود دارد.

$P1 \rightarrow R1 \rightarrow P2 \rightarrow R3 \rightarrow P3 \rightarrow R2 \rightarrow P1$

$P2 \rightarrow R3 \rightarrow P3 \rightarrow R2 \rightarrow P2$

فرایندهای $P1, P2, P3$ در بن بست قرار دارند. فرایند $P2$ منتظر منبع $R3$ است که این منبع در اختیار $P3$ است. فرایند $P3$ منتظر $P1$ یا $P2$ است تا منبع $R2$ را آزاد کنند. علاوه بر این، فرایند $P1$ منتظر فرایند $P2$ است تا منبع $R1$ را آزاد کند.

اکنون گراف تشخیص منبع به شکل زیر را در نظر بگیرید:

در این مثال یک چرخه وجود دارد:

$$P1 \rightarrow R1 \rightarrow P3 \rightarrow R2 \rightarrow P1$$

با وجود چرخه در این گراف، بن بست وجود ندارد. فرایند P4 می تواند نمونه منبع R2 را آزاد کند. آن منبع می تواند به P3 تخصیص یابد. و چرخه از بین برود.

اگر گراف تخصیص منبع فاقد چرخه باشد، حالت بن بست وجود ندارد. اگر چرخه ای وجود داشته باشد، سیستم ممکن است در حالت بن بست باشد.